

**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ
ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО
ХАРАКТЕРУ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ**

Костянтин Олександрович ПОПОВ,

*аспірант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Доказування як самостійна форма кримінальної процесуальної діяльності здійснюється із застосуванням спеціальних правових засобів, які становлять функціональний елемент механізму кримінального процесуального регулювання. Такі засоби забезпечують не лише реалізацію процесуальних прав та законних інтересів учасників кримінального провадження у межах доказової діяльності, а й досягнення її фундаментальних цілей – встановлення юридично значущих обставин, формування внутрішнього переконання уповноважених суб'єктів і ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого рішення у кримінальному провадженні. У свою чергу, О. О. Юхно наголошує, що правові засоби доказування мають чітко визначений нормативний характер, зумовлюють настання процесуальних наслідків, орієнтовані на досягнення конкретного результату та водночас виступають індикатором ефективності кримінального процесуального регулювання загалом. Їх застосування гарантується державою, що забезпечує легітимність відповідних процесуальних механізмів і стабільність правового порядку [1].

У цьому аспекті засоби кримінального процесуального доказування слід розглядати як особливий різновид правових засобів, що мають специфічні функціональні ознаки: цільову спрямованість на встановлення обставин, які входять до предмета доказування; безпосередній зв'язок із пізнавальною діяльністю сторін і суду; інструментальний характер щодо формування доказової бази. Саме за їх допомогою реалізується пізнавальна функція кримінального процесу, забезпечується перевірка версій і досягається обґрунтованість процесуальних рішень.

Водночас протягом розвитку національного кримінального процесуального законодавства поняття засобів кримінального процесуального доказування нормативного закріплення не отримало. Відсутність відповідної дефініції у чинному КПК України зумовлює неоднозначність її розуміння у правозастосовній практиці та доктрині.

Підтримуючи позицію О. С. Старенького, слід наголосити, що ознаками засобів кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні є: їх системність; взаємозв'язок і взаємообумовленість; пізнавально-практична та інтелектуальна природа;

застосування виключно уповноваженими суб'єктами; здійснення у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством; спрямованість на досягнення мети доказування. Вони можуть мати як безпосередню, так і опосередковану форму вираження залежно від їх функціонального призначення [2, с. 304].

З розвитком теорії доказування, як зазначає М. А. Погорецький, сформувався ширший підхід до розуміння категорії «засоби», який охоплює не лише докази, а й способи їх отримання, перевірки та використання. У цьому розумінні засоби доказування відповідають на питання: що становить зміст доказування, з яких джерел походять фактичні дані та яким чином вони здобуваються і перевіряються [3, с. 74].

Разом із тим, у доктрині існує й інша позиція. Л. Д. Удалова обґрунтовує, що недоцільно ототожнювати засоби доказування з єдністю доказів і способів їх отримання. На її думку, слідчі дії як сукупність процесуальних операцій не можуть розглядатися як засоби оцінки доказів або обґрунтування висновків органів розслідування і суду; засобами доказування є саме докази, а не форми чи процедури їх одержання [4, с. 103-104, 197-198]. Аналогічну позицію відстоюють С. М. Стахівський і Ю. М. Грошевий, які наголошують, що слідчі та інші процесуальні дії є засобами збирання доказової інформації, але не засобами доказування як такого [5, с. 146, 177-178].

Узагальнюючи наведені підходи, слід зазначити, що засобом кримінального процесуального доказування є не ізольовані фактичні дані, а докази як єдність фактичних даних і їх процесуальних джерел. Щодо способів отримання доказів, їх включення до системи засобів залежить від методологічної позиції. Якщо доказування розуміти виключно як логічну діяльність (теза – аргументи – демонстрація), то засобами виступають лише докази. Однак у межах комплексної концепції кримінального процесуального доказування, що поєднує інтелектуальний і пізнавально-практичний виміри, до засобів слід відносити також способи отримання і перевірки доказів.

При цьому слідчі (розшукові) дії не є засобами оцінки доказів чи безпосереднього обґрунтування висновків. Вони виступають процесуальними способами здобуття або перевірки доказів, тоді як їх результати – за умови відповідності вимогам належності та допустимості – можуть використовуватися суб'єктами доказування для формування правових позицій, що відображаються у відповідній процесуальній формі (клопотання, скарга, заява, постанова, ухвала).

Недоцільно також включати до засобів доказування способи використання доказів, оскільки це призводить до змішування різних за змістом категорій – інструментів доказування та напрямів реалізації доказової інформації. Водночас обмеження способів отримання та перевірки доказів виключно слідчими чи судовими діями є необґрунтованим: усі процесуальні дії пізнавально-практичного

характеру, передбачені законом, можуть виступати засобами доказування.

Відтак, засоби кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації – це система взаємозалежних і взаємопов'язаних процесуальних механізмів, які мають пізнавально-практичний та розумовий характер, застосовуються уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом з метою збирання, перевірки, оцінки доказів щодо застосування засобів впливу, що не є покаранням/формою кримінальної відповідальності, але тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового, компенсаційного чи організаційно-правового характеру в межах квазікримінальної відповідальності або унеможливають їх настання через передбачені законом передумови, підстави та умови.

У кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації основними видами засобів доказування виступають: (а) підстави як фактичні кримінально-правові (ст. 96-3 КК України) та кримінальні процесуальні дані (ст. 483-1 КПК України); (б) докази як процесуальна єдність підстав та їх джерел (документи, показання, речові й електронні докази, висновки експертів); (в) процесуальні способи одержання та перевірки доказів (слідчі (розшукові), у тому числі негласні, дії; витребування, отримання та тимчасовий доступ до речей і документів; ознайомлення з матеріалами провадження; призначення ревізій і перевірок; залучення спеціаліста) з можливістю застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді обмеження.

Список використаних джерел

1. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / Бондаренко О. О., Глобенко Г. І., Романюк В. В. та ін. ; за заг. ред. О. О. Юхна. Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 156 с.
2. Старенький О. С., Погорецький М. А. Засоби кримінального процесуального доказування. *Велика українська юридична енциклопедія : у 20 томах. Том 19: Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура* / редкол. В. Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 303–305.
3. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 70–78.
4. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія. К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В. 2005. 324 с.
5. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. К., 2005. 272 с.